

Бугас Н.В., к.е.н, доцент

Гавриленко Т.В., к.е.н., доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

МАТЕРІАЛЬНА ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ДОСТУПНІСТЬ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасна економіка, що позиціонується як інноваційна чи економіка знань, в значній мірі залежить від інтелектуального капіталу нації. Відтворення й розвиток інтелекту нації немислимо без розгалуженої та розвинутої освітньої системи, яка завдяки ринковій експансії включає як формальні, так і неформальні варіації, позасистемні зміни. Вища освіта формує інтелект нації. Від її доступності та змісту залежить суспільно-політичний, науково-технічний і духовний рівень розвитку нації загалом і окремого громадянина зокрема. Вища освіта завжди була ключовим компонентом суспільного розвитку, але в різні часи вона виконувала різні завдання та спрямовувалася на досягнення відповідних цілей. Сучасна національна освіта в своєму розвитку має враховувати як позитивний, так і негативний досвід минулих років.

Подібна трансформація освіти (зокрема вищої професійної), вирішуючи проблему доступності, призводить до протиріччя цілей, ставлячи під сумнів якість і ефективність послуг що надаються. Вирішення цього протиріччя полягає в розмежуванні понять «матеріальна» і «інтелектуальна» доступність і визначенні пріоритетів розвитку системи в цілому.

Сьогодні особливої актуальності набуває проблема доступності освіти, яка постійно обговорюється в країнах, де держава проводить політику розвитку демократичних принципів організації суспільства і стимулювання економічного зростання, в тому числі і в Україні. Найбільшу значущість набуває обговорення проблеми доступності системи вищої професійної освіти, з причини її найбільш істотного впливу на економічний і соціальний розвиток суспільства, забезпечення конкурентоспроможності країни. Роль вищої освіти стає вирішальною з позицій виходу країни на міжнародний рівень, розвитку і

впровадження нових наукоємних технологій, хоча отримання вищої освіти не гарантується всім громадянам держави.

Проблема доступності вищої освіти України виступала предметом цілого ряду досліджень. Багато таких авторів, як Коваль П.М., Бойко Є.М., Опарін В.М., В. Огороков, А. Соломатин розглядають доступність вищої освіти тільки з позиції матеріальної оцінки, тобто доступності вищих освітніх установ (безпосередньо оплата навчання у вузі, проблеми житла, харчування та методичного забезпечення навчання і т. д.).

На наш погляд, важливим є аналіз проблеми доступності не тільки матеріальної, але й інтелектуальної складової (доступність освітніх програм і освітніх стандартів, що реалізуються у вищих навчальних закладах), оскільки саме ця складова обумовлює адаптацію системи вищої професійної освіти в цілому та випускника вищого навчального закладу зокрема до професійної сфери.

Під доступністю системи вищої професійної освіти пропонується розуміти доступність основних структурних елементів системи вищої професійної освіти, а саме вищих навчальних закладів, незалежно від їх організаційно-правових форм, типів і видів, що реалізують освітні програми та державні освітні стандарти різного рівня і спрямованості, для основної маси населення. З позицій платності та доступності системи вищої професійної освіти дане визначення є надзвичайно важливим, оскільки воно дозволяє встановити взаємозв'язки між такими факторами як платність, доступність, якість освіти.

Пропонується виділити основні фактори, що обумовлюють матеріальну та інтелектуальну доступності вищої освіти. Матеріальна доступність більшою мірою визначається економічними факторами, до яких можна віднести: економічний добробут сім'ї, її доходи; місце (регіон) проживання (необхідність оплати транспорту, гуртожитки, доступність (наявність) підготовчих курсів); склад сім'ї (неповні сім'ї, багатодітні сім'ї).

Інтелектуальну доступність визначають як соціальні фактори, так і ряд економічних: персональні характеристики (стать, здоров'я, національність, релігія, цінності, норми); рівень здібностей (у тому числі, успіхи у навчанні); якість отриманого загальної освіти (тип школи, рівень викладання, отримані знання); обсяг і якість отриманих додаткових освітніх послуг.

У цілому, жоден з перерахованих факторів, взятий окремо, не є вирішальним при формуванні орієнтації на отримання вищої освіти, але в сукупності вони дають кумулятивний ефект.

Таким чином, стратегічними пріоритетами розвитку вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Цей трансформаційний процес має базуватися на таких засадах:

- по-перше, це національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні і примноженні національних освітніх традицій. Вища освіта покликана виховувати громадянина держави Україна, гармонійно розвинену особистість, для якої потреба у фундаментальних знаннях та у підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється з патріотизмом;

- по-друге, розвиток вищої освіти повинен підпорядковуватись законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас, при цьому необхідно враховувати не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально психологічних цінностей. Значна частина проблем, що накопичилася у системі вищої освіти, пов'язані, насамперед, з розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень;

- по-третє, розвиток вищої освіти слід розглядати у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у тому числі з урахуванням інтеграційних процесів.